
ДО ПИТАНЬ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НОВІТНЬОЇ ДОБИ

Р. І. Ветров

ЛІВОРАДИКАЛЬНА ПОЛІТИЧНА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В СТАНОВЛЕННІ ПРОКОМУНІСТИЧНИХ І НАЦІОНАЛ- КОМУНІСТИЧНИХ ПАРТІЙ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1920)

Питання про роль та значення ліворадикальної політизованої інтелігенції в становленні прокомуністичних та націонал-комуністичних партій в період української революції 1917–1920 років є дуже важливим як в науково-теоретичному, так і в практично-політичному значенні. Питання про українську революцію 1917–1920 рр. завжди було у центрі уваги вітчизняної історичної науки. Спочатку ця проблема висвітлювалась в роботах видатних суспільно-політичних діячів, лідерів української революції, таких як В. К. Винниченко [1], М. С. Грушевський [2], П. О. Христюк [3] та ін. Ці питання розглядалися в фундаментальних роботах відомого сучасного дослідника І. Ф. Кураса [4;5], висвітлюються в ряді цікавих і змістовних многографічних робіт В. Ф. Солдатенко [6], Т. А. Бевз [7], В. І. Гусєва [8], І. К. Калмакана [9], О. Б. Бриндака [10], Р. І. Ветрова [11] та ін. Але деякі аспекти проблеми, зокрема питання про основні етапи та закономірність виникнення прокомуністичних і українських націонал-комуністичних партій та роль в цьому їх ліворадикальних політичних лідерів, вимагають, на наш погляд, своєї подальшої розробки. Тому в роботі зроблена спроба вирішити ці питання.

Після перемоги Лютневої революції 1917 р. в Україні, на відміну від центру колишньої російської імперії, розвивалися поряд, доповнюючи і збагачуючи одна одну, дві революції: одна — соціальна, як складова частина загальноросійської соціалістичної революції, друга — суто українська революція. Але українська революція, яка спочатку розпочалася як національно-демократична, поступово, але не-

впинно, під впливом подальшого розвитку революційних подій, також змінювала свій характер. В зв'язку з цим і українські політичні партії, такі як УПСР і УСДРП, що відігравали провідну роль в таборі української революції, а також російські меншовики, есери та бундівці також невпинно зсувалися вліво, розколювалися на правих і лівих, а останні, незабаром, перетворювалися в прокомуністичні та українські націонал-комуністичні партії. І в цьому процесі вирішальну роль зіграла ліворадикальна політизована інтелігенція, яка намагалась кардинально вирішити національні та соціальні питання в добу революції. Тому вона весь час еволюціонувала від суто демократичних до ліворадикальних, прокомуністичних позицій і поглядів.

Так, вже в перший період розвитку революції від березня до жовтня 1917 р. в лавах УПСР і УСДРП, а також в середовищі російських есерів, меншовиків та бундівців Києва, Харкова, Полтави, Катеринослава, Одеси та інших міст виникли міцні ліві течії та групи. Ліві виступали проти підтримки Тимчасового уряду, коаліції з буржуазією, за створення "однорідної революційно-соціалістичної влади" [11, с. 75-81]. Після Жовтневої революції, коли в центрі встановилась радянська влада більшовиків, а в Україні Центральна рада проголосила створення УНР, розкол в лавах українських і російських соціалістів ще більш посилювався. Так, в УПСР він фактично здійснився на III з'їзді партії в листопаді 1917 р. Ліві українські есери на чолі з Г. Михайличенко, М. Полозом, М. Любченком, О. Шумським рішуче відмежувались від правих і проводили тепер свою самостійну прорадянську політику [4, с. 236-237]. Ліві українські соціал-демократи також остаточно відокремились від правих, підтримали Жовтневу революцію, радянську владу і створили свою окрему організацію — УСДРП (ліві) на чолі з Є. Медведевим, Є. Нероновичем, Е. Касьяненком, А. Буценком та іншими [5, с. 122].

Розкол стався і в лавах есерів. Ліві есери Києва, Харкова, Одеси, Полтави та інших міст підтримували радянську владу, вітали Жовтневу революцію, приймали рішення про невіддєльність своєму опортуністичному ЦК партії. Ліві есери остаточно відокремились від правих і створили в листопаді 1917 р. свою окрему партію — партію лівих есерів — інтернаціоналістів. Провідну роль в ній відіграли ліві есери з України — М. Алексєєв, Є. Терлецький, М. Алгасов, В. Карелін, П. Шифер та інші [11, с. 93-94].

Посилились розходження і в лавах меншовиків. Значні групи лівих меншовиків-інтернаціоналістів поривали зі своїми правими однодумцями, створювали свої окремі організації в Харкові, Одесі, Києві та інших містах, але з партії РСДРП(м) поки що не виходили [11, 92-93]. Також посилювався розкол і в лавах Бунду: ліві групи з'явилися у Києві, Катеринославі, Харкові, Одесі та інших містах [8, с. 52].

29 квітня 1918 р., був здійснений державний переворот, була проголошена Українська Держава П. Скоропадського. Розпочалась реставрація старого буржуазно-поміщицького ладу, проводилась консервативна, проросійська політика. Тому майже всі українські соціалістичні партії виступили проти гетьманату, почали значно зсуватися вліво, проводити революційну політику. Так, 14-15 травня 1918 р. у Києві відбувся нелегально V-й з'їзд УСДРП, який закликав до збройної боротьби проти гетьманату [5, с. 115]. 13-16 травня в Києві також нелегально відбувся IV-й з'їзд УПСР, на якому ліві остаточно відкололися від правих, створили самостійну партію "боротьбистів" і розгорнули збройну боротьбу проти гетьманського ладу [6, с. 471, 491]. Так виникла своєрідна, майже парадоксальна політична ситуація: ліві українські соціалісти розгорнули збройну боротьбу проти своєї Української Держави і блокувалися з більшовиками. Частина лівих українських соціал-демократів в липні 1918 р. увійшла до складу новоутвореної КП(б)У.

Ліві меншовики Харкова, Києва, Катеринослава, Одеси також визнавали реакційність гетьманської влади і закликали до рішучої боротьби проти неї. Таку ж позицію зайняли і ліві бундівці [8, с. 47-48; 11, с. 127]. Ще більш сміливу тактику висували ліві есери, які закликали до рішучої збройної боротьби проти гетьманату, за відродження радянської влади, співробітничали з більшовиками [11, с. 128].

Директорія з середини листопада до середини грудня 1918 р. отримала швидку перемогу над гетьманатом і встановила свою владу, відновивши УНР. Так почався новий, другий етап української революції, яка незабаром опинилася на роздоріжжі. Єдиний раніше табір революційного українства на початку 1919 р. розколовся на два табори. Праві течії українських політичних партій обрали шлях подальшого розвитку української, але тільки національно-демократичної революції. Ліві ж політичні сили і партії стали на шлях здійснення української, але вже соціалістичної революції, встанов-

лення влади українських Рад [11, с. 140]. Тому не випадково, що саме в цю добу ліві течії українських соціалістичних партій під впливом їх радикальних лідерів все більш зсувалися вліво і незабаром трансформувалися в українські націонал-комуністичні партії.

Так, 9-12 січня 1919 р. в Києві відбувся VI з'їзд УСДРП, на якому ліві остаточно відкололися від правих і створили свою окрему партію УСДРП “незалежників”. Вони виступили за перемогу “української, але вже соціалістичної революції”, створення “незалежної української соціалістичної республіки” з “робітничо-селянською владою Рад” і “організацією всього господарства на соціалістичній основі” [6, с. 649-650]. Цю партію очолили М. Ткаченко, А. Драгомирецький, Ю. Мазуренко, А. Річицький, М. Яворський та інші.

На позиції націонал-комунізму переходили і ліві угруповання з УПСР. Так, на початку березня 1919 р. у Харкові відбувся V з'їзд УПСР, на якому остаточно завершився розкол. Ліві створили свою партію, яка була названа УПСР (комуністів) — боротьбистів. Вони визнавали “комуністичний характер сучасної революції”, боролися за встановлення радянської влади і співробітничали з більшовиками [4, с. 151]. Лідерами нової партії були О. Шумський, В. Блакитний (Еланський), М. Полоз, Л. Ковалів, Г. Гринько та інші.

У ці ж самі березневі дні відбувся III з'їзд УПЛСР, який також завершився розколом. Ліві есери створили фактично прокомуністичну партію УПЛСР (боротьбистів). Боротьбисти також боролися за перемогу “комуністичної революції”, встановлення радянської влади і діяли разом з більшовиками [11, с. 151]. Лідерами нової партії були В. Качинський, Н. Алексеев, Є. Терлецький та інші.

На початку 1919 р. принципові зміни сталися і в Бунді. На основі Київської організації, в якій переважали ліві, згуртувалися всі ліві бундівці України. Вони оголосили про створення нового, Комуністичного Бунду, — Комфарбанд, який очолив її відомий лідер М. Рафес [8, с. 59-60].

Літом 1919 р., коли з боку білогвардійської армії генерала А. Денікіна виникла смертельна загроза українській і загальноросійській революції, а питання про владу було поставлено руба: або влада білих, або влада червоних, українські радикальні соціалісти остаточно завершили свою еволюцію вліво.

Так, 6 серпня 1919 р. відбулось злиття УПСР (комуністів-бороть-

бистів) з лівою фракцією українських соціал-демократів “незалежників” в нову партію — Українську Комуністичну партію — УКП (боротьбистів), яка налічувала тоді більш як 15 тис. чол. [11, с. 154]. Лідерами партії були видатні діячі — Г. Гринько, В. Блакитний, П. Любченко, О. Шумський та інші.

Інша частина лівих українських соціал-демократів “незалежників” створила свою окрему компартію. В січні 1920 р. відбувся установчий з’їзд, на якому була створена нова УКП (укапістів). Лідери — М. Ткаченко, А. Річіцький, Г. Лапчинський, В. Шахрай та інші [5, с. 134].

Таким чином, ліворадикальна політична інтелігенція створила цілу низку прокомуністичних і націонал-комуністичних партій в Україні, що створювало об’єктивні передумови для їх поглинення, або “входження” до КП(б)У, що і сталося потім на початку 20-х років [10].

Література:

1. *Винниченко В.* Відродження нації. Історія української революції. Ч. I-III. — Київ-Відень. 1920. — Ч. I. — 348 с.; Ч. II — 328 с.; Ч. III — 535 с.
2. *Грушевський М.* Ілюстрована історія України. — К., 1919 (перевидання — К., 1997). — 572 с.
3. *Христюк П.* Замітки і матеріали до історії української революції. 1917-1920 рр. — Т. 1-4 — Відень — Прага, 1921-1922: Т. 1 — 152 с.; Т. 2 — 200 с.; Т. 3 — 160 с.; Т. 4 — 193 с.
4. *Курас И. Ф.* Торжество пролетарского интернационализма и крах мелкобуржуазных партий на Украине. — К., 1978. — 315 с.
5. *Курас И. Ф.* Повчальний урок історії (ідейно-політичне банкрутство УСДРП). — К., 1986. — 185 с.
6. *Солдатенко В. Ф.* Українська революція. Історичний нарис. — К., 1999 — 976 с.
7. *Бевз Т.* Між романтизмом і реалізмом (сторінки історії УПСР) — К., 1999. — 185 с.
8. *Бунд, Комфарбанд, евсекції КП(б)У: місце в політичному житті України (1917-1921)* — К., 1996. — 132 с.
9. *Калмакан І. К., Бриндак О. Б.* Виникнення та еволюція національної партійної системи в Україні в ХХ ст. — Одеса, 1997. — 192 с.
10. *Бриндак О. Б.* Ліквідація більшовиками політичної опозиції та встановлення однопартійної системи в Україні в 20-і роки ХХ століття. — Одеса, 1998 — 183 с.
11. *Ветров Р. І., Донченко С. П.* Політичні партії України в першій чверті ХХ століття (1900-1925). — Дніпропетровськ-Дніпродзержинськ, 2001. — 245 с.